

**לעילוי נשמה
הרב חפץ בן אסתר זצ"ל
פרשת בלק**

חידושי תורה ושאלות על **פרשת השבוע** וענינה דיומא מ - **א'** ועד **ת'** מהחומש מפרשים מדרשים וכד' התשובות מסודרות לפי סדר **א-ב**
בפרשת בלק 104 פסוקים = עזויהו, סגולה

חמישה דברים ארעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז - נשתברו הלוחות הראשונים, בוטל התמיד בבית המקדש הראשון, הובקעה חומת העיר בבית המקדש השני, שרף אפוסטמוס הרשע ספר תורה, הועמד צלם בהיכל. (משנה תענית ד' ו')

כתב הב"י (תק"נ) בשם האבודרהם על ענין הכרזת התענית, שאחר קריאת התורה וההפטרה קודם אשרי אומר השליח ציבור אָחִינוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל וּמְכַרְזֵי עַל הַצּוּמֹת. ונפסק בשו"ע (שם ד') בשבת קודם לצום מכריז שליח ציבור הצום חוץ מט"ב וצום כיפור וצום פורים וסימנך **אַכף עליו פיהו** (משלי טו כו) **אַכְפֵּי רִית אַב כִּיפּוּרִים פּוּרִים**.

הטעם שלא מכריזים גם על אלו האחרונים, משום שידועים לכל (כה"ח שם סק"ו). וכתב הרמ"א (שם). שמנהג האשכנזים שלא להכריז בתעניות אלו. האחרונים ביארו את דברי מרן השו"ע (יפה ללב ח"ג סי' תק"נ ב', נהר מצרים תענית ה', כה"ח שם סק"ו) שטעם ההכרזה כדי להזכיר לציבור, שלא ישכחו להתענות. ובביאור הגר"א כתב שטעם ההכרזה על ג' תעניות הוא, כיון שמבואר בגמ' שרק אם רצו מתענים, וע"י ההכרזה נחשב כקבלה כמבואר בשו"ע (תקס"ב י"ב) ולדעת הרמ"א אין צורך להכריז על שום תענית כיון שכבר קיבלו בעם ישראל תעניות אלו לחובה. מעין זה כתב כה"ח (סק"ח) בדעת הרמ"א, שכיון שתעניות אלו כתובים במפורש בפסוקים, אין צריך להכריז על כך כדי לקבלם.

תלתא דפורענותא – הם שלוש הפטרות בשבתות שבימי בין המצרים, בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב, בהן קוראים בענין חורבן בית המקדש וירושלים **א**) דברי ירמיהו **ב**) שמעו דבר ה' **ג**) חזון ישעיהו. בשבע השבתות שאחרי תשעה באב מפטירים בענייני נחמה, והן נקראות **שבע דנחתמא - א**) נחמו נחמו **ב**) ותאמר ציון **ג**) עניה סוערה **ד**) אנכי אנכי **ה**) רני עקרה **ו**) קומי אורי **ז**) שוש אשיש. כתבו התוספות (מגילה לא: ד"ה ר"ח) מדוע מקדימים עניה סוערה לרני עקרה שלא כסדר הכתובים משום שדרך הנחמות להיות הולכות ומשובחות יותר. אחריהם **תרי דתיובתא - א**) דרשו ה' בהמצאו **ב**) שובה ישראל.

אמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעוסק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמן, שמתוך שלא לשמן בא לשמן. שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק הרשע — זכה ויצאה ממנו רות. (נזיר כג:)

לכאורה קשה מדאיתא בגמרא (ברכות דף יז.) העוסק במצווה שלא לשמה נוח לו שלא נברא?

כשעוסק בתורה שלא לשמה לקפח אחרים, נוח לו שלא נברא, אבל כאן אמר שעוסק בתורה שלא לשמה להתגדר ולקנות שם. (תוס' שם)

לכאורה בלק רצה לקלל את ישראל שנאמר ועתה לכה נא ארצה לי את העם הזה (כג ו) וזה גרוע מלקפח אחרים מדוע זה נחשב לו שלא לשמה.

מאחר ורצה לקלל בגלל הפחד שנאמר ויגר מואב מפני העם מאד (כג ג) ולא בגלל סתם שנאה, נחשב לו כלא לשמה. (הרב שטיינמן)

מה הטעם שהתירו חז"ל לעוסק בתורה שלא לשמה?

איתא בגמרא (בבא בתרא טז.) **בקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין, שטען שכל מה שהאדם עושה אינו עושה אלא מכוחו של הקדוש ברוך הוא, ולכן אין להענישו על מעשיו, מכיוון שהם אנוסים ביד היצר הרע, השיבו לו חבריו כי אמנם ברא הקדוש ברוך הוא יצר הרע, אבל ברא לו תורה שהיא תבלין למתק אותו, שלא ישלוט באדם.**

לכן התירו חז"ל שילמד שלא לשמה דכיוון כשלומד שלא לשמה היצה"ר מניחו ללמוד כיון שאין כוונתו לשמה. וכיון שלומד מתוך שלא לשמה בא לשמה ומבטלת תורה לשמה היצה"ר. (מראית העין שם)

מדוע התורה נקראת תבלין?

תבלין בהפוך אתיות **תבלין** שמלבנת העוונות ככתוב **אם יהיו חטאיכם פשלים ילבינו** (ישעיה א, יח).

א"נ תבלין תבין ל' כלומר תבין על ידי הלימוד הרמוז באות **למ"ד**. גם **תבין ל'** כלומר בצורת הלמ"ד הרמוז ללימוד התורה שהוא עליון מכל האותיות להורות שתלמוד תורה גדול מכל המצות. גם יש בתיבת תבלין אותיות תבל רמז ל**תביל** שבני אדם דרים בו ונשאר שני אותיות יו"ד נו"ן שמספרם ששים רמז לתורה שבעל פה שהיא ששים מסכתות והתבל עומד עליה וקיים בזכותה. (בן יהודה שם) ואמרו חז"ל שאין לו להקב"ה בעולמו כי אם אוצר **יראת שמים** כי מי שיש לו **יראת שמים** מכניעם כי **יראת שמים** גימטריא **תרי"א** וזה שיש לו **יראת שמים** דבק בא-להים חיים.

ובזה נבא למאמרין דהבן אדם אנוס מיצה"ר ועל זה השיבו לו חבריו דאין כאן טענה לפטור העולם מן הדין דזה ששלט בכ יצה"ר הסיבה הוא שאלו היה כך **יראת שמים** היית ניצול וגם תגרע שיחה לימוד תורה שאם עסקת בתורה לא היית נמסר ביד יצה"ר.

תלמיד י חכמי"ם עם הכולל גימטריא **תרי"א** שע"י תורה גימטריא **תרי"א** וע"י יראת שמים גימטריא **תרי"א** בדלים מהם יצה"ר דכו"ן וה' עמם. ואפשר דו"ש **תלמיד י חכמי"ם** הגורמים ביטול היצה"ר. מרבים שלום בעולם העליון. ויתכן להוסיף ביאור בזה כי **גמילו"ת חסדי"ם** גימטריא **תרי"א** ולכן ציונו יוצרנו יתברך שמו שיהיה לנו **יראת שמים** ולעסוק בתורה וגמילות חסדים והטעם לבטל הנזכר במחשבה דיבור ומעשה. במחשבה להיות לבו מלא יראת שמים וכל מעיניו לחשוב מחשבות בגדר וסדר **יראת שמים**. והן הפה גומר תלמוד **תורה** אמרות טהורות דיבור. ומעשה ידיו **גמילו"ת חסדי"ם**. והני תלתא במחשבה דיבור ומעשה מכניעים ומבטלים פלוני ופלונית וכל אביזריהו. וזה טעם משז"ל (פ"ק דע"ו) אשריהם ישראל שהם עוסקים בתורה וגמילות חסדים יצרן מסור בידם והרי הוא כמבואר. וזה אפשר טעם מצות **יראת שמים** ציצית להכניע הנזכר גימטריא **יראת שמים** וע"י ממשיך **יראת שמים** כמ"ש דורשי רשומות וראיתם אותו אותיות ויראתם אותו. (פתח עיניים שם)

תמת נפשי מות ישרים (כג') **ישרים** ר"ת יהא שמיה רבא מברך. וכן נאמר (דברים כד כז) **לא יומתו אבות על בנים**, האבות לא יומתו מיתת הנפש, על ידי הבנים שיצילו את האבות. לפי ששמו של הקב"ה מתגדל ומתקדש מתכפרים העוונות של האב (ספר החיים)

שאלות

- א. **וּבְלֶקֶת בֶּן צִפּוֹר מְלֻךְ לְמוֹאֵב בַּעַת הַהוּא.** (כב ד) פרש"י - לא היה ראוי למלכות, מנסיכי מדין היה, וכיון שמת סיחון מינוהו עליהם לצורך שעה. איתא בגמרא בשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק הרשע — זכה ונצאה ממנו רות (נזיר כג:) וכן איתא (שם) רות בת בנו של עגלון מלך מואב היתה. ואיתא בגמרא (יבמות עו:) אמר ליה דואג האדומי: עד שאתה משאיל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו, שאם לאו, לא ראוי לך לזאת בקהל אם לאו. מאי טעמא? דקאתי מרות המואבית. אמר ליה אבגר, תנינא: "עמוני", ולא עמונית. "מואבי", ולא מואבית. רואים שללא הדרשה של מואבי ולא מואבית היתה רות אסורה לבוא בקהל. לכאורה מבלק היתה ובלק ממדין היה.
- ב. **וַיְהִי הַמָּתִים בְּמִנְיַת אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף.** (כה ט) בעוון העגל לא נפלו אלא כשלוש אלפי איש, מדוע במעשה זמרי נפלו כל כך הרבה.
- ג. **וַיִּקַּם בְּלָעַם בְּבָקָר וַיֵּאמֶר אֶל שְׂרֵי בְלָק לֵכוּ אֵל אַרְצְכֶם** (כב יג) מה הטעם שסיפר הכתוב שבלעם קם בבקר, והוא דרך כל העולם.
- ג. **אִם יִתֵּן לִי בְלָק מְלָא בֵּיתוֹ כְּסָף וְזָהָב לֹא אוֹכֵל לְעֵבֶר אֶת פִּי יְ-הוָה אֶל-לֵהִי לַעֲשׂוֹת קִטְנָה אוֹ גְדוֹלָה.** (כב יח) פרש"י - למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים. לכאורה גם רבי יוסי בן קיסמא אמר (אבות ו ט): אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם, איני דר אלא במקום תורה. מה ההבדל ביניהם שאת בלעם דורשים לגנאי ואת רבי יוסי לשבח.
- ד. **הֵן עִם כְּלָבִיא יָקוּם וְכֹאֲרֵי יִתְנַשֵּׂא** (כג כד) פרש"י - כשהן עומדין משנתם שחרית, הן מתנבאים ככלביא וכארי לחטוף את המצוות: ללבוש טלית, לקרוא את שמע ולהניח תפילין. לכאורה היה לו לומר קודם להניח תפילין ואח"כ ק"ש, דאיתא במסכת ברכות (יד:) כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין, כאילו מעיד עדות שקר בעצמו.
- ה. **וַיַּעַן בְּלָעַם וַיֵּאמֶר אֶל עֲבָדֵי בְלָק אִם יִתֵּן לִי בְלָק מְלָא בֵּיתוֹ כְּסָף וְזָהָב לֹא אוֹכֵל לְעֵבֶר אֶת פִּי יְ-הוָה אֶל-לֵהִי לַעֲשׂוֹת קִטְנָה אוֹ גְדוֹלָה.** (כב יח) מה הביאור בדבריו **קטנה או גדולה**. אם לא יוכל לעשות קטנה קל וחומר שלא יוכל לעשות גדולה.
- ו. ראייה בפרשה שיש לאדם לקיים את המצוות בזריזות.
- ו. ראייה בפרשה שלא יפתח אדם לחצר של שותפים פתח מול פתח וחלון כנגד חלון משום צניעות.
- ז. **וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקַּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמֶחַ בְּיָדוֹ.** (כה ז) איזה מתנות זכה פנחס (בעוה"ז) בזכות מעשיו ומסירות נפשו.
- ח. מה הטעם שבלק אמר בלשון עבר הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ (כב ה) ואילו בלעם אמר בלשון הווה הנה העם הוציא ממצרים ויכס את עין הארץ (כב יא).
- ט. **נָאִם שְׁמַע אֲמַרִי אֶל אֲשֶׁר מַחְזֶה שְׂדֵי יַחְזֶה נֹפֵל וְגַלְיֵי עֵינַיִם.** (כד ד) פרש"י - ומדברשו: כשהנה נגלה עליו, לא הנה בו פח לעמד על רגליו, ונזכר על פניו, לפי שהיה ערל ומאוס להיות נגלה עליו בקומה וקופה לפניו. לכאורה איתא במדרש (ילקוט שמעוני רס"א, אבות דרבי נתן פ"ב ה"ה) בלעם נולד מהול שנאמר **נאם שמע אמרי אל**.
- י. **וְהוּא רָכַב עַל אֶתְנֹו וַשְׂנֵי נַעֲרָיו עִמּוֹ.** (כב כב) פרש"י - מכאן לאדם חשוב היוצא לדרך יוליד עמו שני אנשים לשמשו וחוזרים ומשמשים זה את זה. מה היה שמם של שני המשמשים של בלעם.
- י. ויאמר אליו את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח. (כג ד) איתא במדרש (במדב"ר פ"ד ס"ה) פר כנגד אברהם, איל כנגד יצחק, כבש כנגד יעקב. מדוע בלק ובלעם לא רצו להקריב כבש כנגד יעקב, רק פר ואיל.
- כ. **וַיַּחַר אֵף אֶל-לֵהִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא** (כב כב) איך יתכן שחרה אף ה' בבלעם הרי איתא בגמרא (ברכות ז.) אמר להם הקדוש ברוך הוא לישאל: דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא פעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלי פעסתי — לא נשתתף משונאייהם של ישראל שריד ופליט. ולמה בלעם לא ניצל את הרגע לקללם.
- ל. פסוק בפרשה אותו אומרים בתפילת מוסף של ראש השנה בסדר מלכויות.
- מ. **עֲמִי זָכַר נָא מַה יַּעַץ בְּלָק מְלֻךְ מוֹאֵב וּמָה עָנָה אֹתוֹ בְּלָעַם בֶּן צִפּוֹר מִן הַשְּׂטִיִּים עַד הַגְּלִגְלֵל לְמַעַן דַּעַת צְדָקוֹת יְ-הוָה.** (מיכה ו ה) כתב ה'פני יהושע' (ברכות יב:) דיש צד חיוב להזכיר ענין בלק בכל יום כמו שאמר מיכה לישראל עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב. זכר נא הזכירו בפה ממש. והחיד"א (עבודת הקודש כף אחת ח"ב כה) וכך מובא בסידור היעבי"ץ מונים אותה בין המצוות שחייב לזכור אדם בכל יום. איזה פסוק בפרשה יש שנחגו לומר בכל יום ובכך לקיים את מצוות זכירת מעשה בלק ובלעם.
- נ. **וַיֵּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וְהַשְּׁבִתִי אֶתְכֶם דְּבַר כְּאֲשֶׁר יִדְבַּר יְ-הוָה אֵלַי** (כב ח) מדוע היה צריך בלעם לומר להם ללון באותו הלילה לראות אם הקב"ה יתן לו רשות ללכת לקלל את ישראל, הרי אם היה אומר להם התעכבו פה בלי להזכיר זמן, ייתכן שהקב"ה ישיב לו לפני בוא הלילה.
- ס. על מי נאמר שבהנהגת הטבע יכול לראות בעין יותר טוב משאר בני אדם.
- ע. בפרשתנו לומדים שצער בעלי חיים הינו איסור מדאורייתא.
- ע. **מָה אָקֵב לֹא קָבַה אֶל וּמָה אָזַעַם לֹא זַעַם יְ-הוָה.** (כג ח) פרש"י - אני אין כחי אלא שאני יודע לכוון השעה שהקב"ה כועס בה והוא לא כעס כל הימים הללו שבאתי אליך. באילו ימים מדובר שהקב"ה לא כעס, והם ימי רצון לעם ישראל לדורות.
- פ. **וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקַּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמֶחַ בְּיָדוֹ.** (כה ז) לכאורה קשה אמנם פנחס לא נטמא מחמת נס שנעשה לו (מדרש רבה כ, כה), מ"מ הרי לא ידע שיארע לו נס, וכיצד הקריב עצמו ליטמא למת והלא כהן הו', שהרי היה לו דין של כהן הדיוט.
- צ. **וַיֵּרָא בְּלָק בֶּן צִפּוֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאַמְרֵי.** (כב ב) שם נוסף ל-בלק בן צפור.
- ק. **וַיֵּאמֶר בְּלָק אֶל בְּלָעַם מַה עָשִׂיתָ לִי לְקַב אִיבֵי לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בְרַכְתָּ בְּרַךְ.** (כג יא) מספר הימים בשנה בהם לא אומרים תחנון, ומספר הימים בשנה בהם אומרים תחנון (בשנה פשוטה).
- ר. ויאמר א-להים אל בלעם לא תלך עמכם לא תאר את העם כי ברוך הוא. (כב יב) פרש"י - אמר לו אי"כ אקללם במקומי אמר לו לא תאר את העם אמר לו אם כן אברכם אמר לו אינם צריכין לברכתך כי ברוך הוא וכו'. מדוע אחר שרצה לקללם שוב אמר לברכם.
- ש. ויפתח י-הוה את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלש רגלים. (כב כח) פרש"י - רמז לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה. מדוע בחרה האתון לרמוז לו דווקא במצוות עליה לרגל ולא במצוות אחרות כמו תפילין, שבת וכד'. כמה זמן נמשך חטא העגל?
- ת. **וְאֵת בְּלָעַם בֶּן צִפּוֹר הָרְגוּ בַחֲרֵב.** (לא ח) ביהושע (יג כב) נאמר ואת בלעם בן צפור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב אל חלליהם. דרשו חז"ל מיתות הרבה עשו לו. כיצד הרגו אותו.

תשובות

- א. אמה ממדין - אביה ממואב .
- ב. ביזוי קדושתן של ישראל לעבוד עבודה זרה ולזנות עם העכו"ם . בעגל לא היה רק עבודה זרה . (רבינו בחיי)
- ג. גנותו של בלעם רצה ללמדנו , שקם מיד בבוקר כי רצה שימהר בלק לשלוח שרים אחרים . א"נ לא קם בלעם מתרדמתו עד הבוקר . א"נ לגודל צרות עינו של בלעם רצה לשלחם מיד בבוקר כדי שלא יהיו הוצאות סעודתם עליו (אור החיים) א"נ רצה לשלחם מיד בבוקר כי היו פחותים בעיניו . ולכן אמר להם לְהִלֵךְ עִמָּכֶם . (העמק דבר)
- ג. גוזמא בעלמא אמר רבי יוסי ולכן נדרש לשבח, משא"כ אצל בלעם הרשע נתן קצבה ואמר מִלֵּא בֵיתוֹ כְּסָף וְזָהָב ובוודאי רצה שיתנו לו כך . (טעמא דקרא)
- ד. דעתו להניח תפילין אח"כ לית לן בה . (שו"ת תירוש ויצהר סי' ר"א) וכתב המשנ"ב (סימן כה יד) דדווקא כשאנו מניחו במזיד שמתעצל וכו' אבל מי שאין לו תפילין או כשהוא בדרך וכו' דבוודאי אין לו לאחר מחמת זה לק"ש בזמנה וכו' . ולפי"ז ע"כ דה"ה כשעומד לעבור זמנה דאין לו להניחו ואינו מעיד עדות שקר , מ"מ שבחם של ישראל שקורין ק"ש עם תפילין ולא ברגע האחרון בלא תפילין .
- ה. הליכה עצמה היא קטנה , הקלה שהתבקש לקלל היא גדולה . (אברבנאל) א"נ קטנה הכוונה מה שאמר בפעם הראשונה לְכָה נָא אָרָה לִי (כב ו), גדולה התכוון למה שאמר בלק בפעם השניה לְכָה קָבָה לִי אֲתוֹ (כב יא) פרש"י - זו קשה מארה לי שהוא נוקב ומפרש . (תולדות יצחק , אלשיך) א"נ לפרש את דברי ה' שרק עם שרים פחותים אסור לו ללכת היא קטנה , גדולה זוהי ההליכה ללא רשותו של הקב"ה . (העמק דבר) א"נ קטנה מוסב על מה שאמר בלק נכה בו , גדולה מוסב על מה שאמר ואגרשנו מן הארץ . (דיוקים על התורה) א"נ לא אוכל לשנות ממידת הרחמים למידת הדין את שני השמות , הויה ל-יה , או להגדיל את השם אל ל-אלהים . (הגאון מוילנא)
- ו. וַיִּקַּם בְּלַעַם בְּבִקְרוֹ וַיַּחְבֹּשׁ אֶת אֲתָנּוֹ וַיִּלָּךְ עִם שָׂרֵי מוֹאָב . (כב כא) פרש"י - מכאן שהשגחה מקלקלת את השורה שחשב הוא בעצמו אמר הקב"ה רשע כבר קדמך אברהם אביהם שנאמר(בראשית כב ג) וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבִקְרוֹ וַיַּחְבֹּשׁ אֶת חֲמֹרֹו . כתב ה'חובת הלבבות' שיש לאדם ללמוד זריזות מצווה מזריזות עוברי עבירה לתאוות לבם (שער חשבון הנפש פי"ג) (חתי"ס עה"ת)
- ו. וַיִּשָּׂא בְלַעַם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁכֵּן לְשִׁבְטָיו מַה רָאָה רָאָה שְׂאִין פְּתָחֵי אֱהֲלֵיהֶם מְכוּוֹנִין זֶה לָזֶה אָמַר רַאִיוּן הִלְלוּ שֵׁתִּי שְׂרָה עֲלֵיהֶם שְׂכִינָה . (בבא בתרא ס.)
- ז. זרוע לחיים וקיבה - הזרוע ימין כנגד יד ימין שהרג את זמרי , לחיים כנגד התפילה שנאמר וַיַּעֲמֵד פִּינְחָס וַיַּפְלֵל וַתַּעֲצֵר הַמַּגִּיפָה . (תהלים קו ט) קיבה כנגד וְאֶת הָאֵשָׁה אֶל קִבְתָּהּ (כה ח) . (חולין קלד :) וקיום הכהונה לזרעו ועוד שחיה והאריך ימים בעוה"ז ארבע מאות שנה . (רבינו בחיי)
- ח. חטאם של ישראל רצה בלעם להזכיר , שבכל עת עדיין הם רוצים לחזור למצרים . יִצָא היינו עדיין לא יצא לגמרי . א"נ בלק התכוון למכת ארבה שנאמר בה וַיִּכַּס אֶת עֵין פֶּל הָאָרֶץ (שמות י טו) וחשב שעם ישראל עשה זאת באמצעות כשפים שלמדו במצרים , ובלעם חשב שמא יאמר לו ה' שכבר שכתו כל מעשה ארץ מצרים ואינם עוסקים כבר בכישוף על כן שינה ואמר הִנֵּה הָעַם הַיִּצָא מִמִּצְרַיִם שְׂדוּמָה כְּאִילוֹ עֲכָשׂוּהוּ הֵם יוֹצֵאִים . (כלי יקר) א"נ בלעם בא לתקן מעט את דברי בלק , ואמר הַיִּצָא משמעו העם הידוע שרק הוא יכול לצאת כי עם גדול הוא לה' . (אלשיך)
- ט. טבילה לשם גירות והטפת דם הברית לא עשה , לפיכך נקרא ערל . (שלשלת הקבלה) , א"נ איתא בגמרא (סנהדרין קה.) בְּלַעַם קוֹסֵם בְּאֶמְתּוֹ הָיָה . פרש"י - כגון מעלה בזכורו . לפיכך נמשכה ערלתו , ונראה ערל . (בן יהוידע שם)
- י. ניס וימרים . תרגום יונתן - וַתִּרְיַן עוֹלִימוֹי יְנִיס וַיִּמְרִיס עִמָּיהּ . ובגמרא איתא (מנחות פה.) יוֹחֲנָן וּמְרִיאָהּ פִּרְשִׁי שֵׁם הֵם חֲרֻטוּמֵי מִצְרַיִם . ישמעאל ועשיו יצאו מאברהם ויצחק , ואתם לא רצו לקלל , אדרבה רצו שזכות אברהם יעמוד גם לבלק שהוא ממואב ובלעם שהוא מלכן . (טעמא דקרא)
- כ. כוונתו של בלעם לא היתה שלמה באותו רגע כִּי הוֹלֵךְ הוּא . ואיתא במשנה ברורה (שו"ע או"ח צד ז) דבברכת אבות הכוונה לעיכובא וכדלקמן סימן ק"א ומהלך אינו יכול לכוון כ"כ וכן ברוכב על הבהמה יעמידה עד גמר ברכת אבות . מאחר והיה הולך לא יכל לכוון כראוי ולכן לא קילל את ישראל באותו רגע . (כרם שלמה) הקב"ה לא כעס על ישראל , אבל כן כעס על בלעם באופן כזה שלא יוכל לקללם .
- ל. לֹא הֵבִיט אֶון בַּיַּעֲקֹב וְלֹא רָאָה עֵמֶל בְּיִשְׂרָאֵל - הוּא אֶ-לֵהֵיו עֵמוֹ וַתִּרְעַת מֶלֶךְ בּוֹ (כב כא) .
- מ. מֶה טָבוֹ אֱהֲלֵיךְ יַעֲקֹב מִשְׁפַּנְתֶּיךָ יִשְׂרָאֵל . (כד ה) (ליקוטי יהודה בשם הלב שמחה) איתא בגמרא (סנהדרין קה:) כל הברכות שברך בלעם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות . לפי שברכה זו ברכם בלב שלם לפי שידע שכל העולם עומד עליהם ואף קיומן של האומות תלוי בהם . (יערות דבש)
- נ. נבואה לא שורה בלילה אצל נביאי אומות העולם . וכן בלבן הארמי נאמר וַיִּבֹא אֶ-לֵהֵים אֶל לָבָן הָאֲרָמִי בַחֲלֵם הַלַּיְלָה (בראשית לא כד) היות והיה בעל גאווה לא רצה לומר להם שאינו רשאי לקלל בלי רשותו . (רש"י)
- ס. סומא בעין אחת - רואה בעינו הפתוחה יותר משאר בני אדם . כי כח הראיה המושפע מהמוח מתחלק לשתי העיניים , ואצלו הוא כולו בעינו האחת . רש"י - חולין נ"ח : ד"ה כל יתר)
- ע. על מה הִפִּית אֶת אֲתָנֶיךָ זֶה שְׁלוֹשׁ רִגְלִים (כב לב) כתב הרמב"ם ואמנם אמרם צער בעלי חיים דאורייתא מאמרו על מה הִפִּית אֶת אֲתָנֶיךָ וכו' , הוא על דרך ההשלמה לנו , שלא נלמד מדת האכזריות ולא נכאיב לבטלה ללא תועלת , אבל נכון אל החמלה והרחמנות , ואפילו באי זה בעלי חיים שיזדמן , אלא לעת הצורך , כי תאוה נפשך לאכול בשר , לא שנשחט ע"י האכזריות או השחוק . (מורה נבוכים ח"ג פרק י"ז) . ובספר חסידים כתב שהרי צער בע"ח דאורייתא כתיב בענין בלעם על מה הִפִּית אֶת אֲתָנֶיךָ (ספר חסידים אות תרס"ו) .
- ע. עשרת ימי תשובה . (יערות דבש)
- פ. פיקוח נפש דוחה כל האיסורים שבתורה , כיון שמפורש בכתוב (פסוק ח) שעל ידי המעשה שעשה פנחס נעצרה המגפה מעל בני ישראל , ובסנהדרין (פב.) משמע שפנחס עשה זאת כדי להציל את בני ישראל , ולכן הותר לפנחס לטמא עצמו . (אמרי כהן) א"נ עשה דרבים , והיינו הצלת רבים , דוחה עשה ולא תעשה . (שמן המשחה) א"נ חלל מותר לו להיטמא , מאחר ואלעזר אביו נשא גיורת , בת יתרו הפסולה לכהונה , והולד חלל , ורק כעת הוכשר להיות כהן . (שלום דוד)
- צ. צור - והוא אחד מחמשת מלכי מדין . דכתיב וְאֶת מֶלֶכִּי מְדִין הָרְגוּ עַל חֲלָלֵיהֶם אֶת אֲוִי וְאֶת רָקֵם וְאֶת צוּר וְאֶת חוּר וְאֶת רַבֵּעַ חֲמִשַּׁת מְלָכֵי מְדִין (לא ח.) .תרגום יונתן וַיִּת מֶלֶכִּי מְדִינָא קְטָלוּ עַל חֲטוּלֵי מְשָׁרְיָתְהוֹן יִת אֲוִי וַיִּת רָקֵם וַיִּת צוּר הוּא בְּלָק וַיִּת חוּר וַיִּת רַבֵּעַ חֲמִשַּׁת מְלָכֵי מְדִין קַל"ב ימים בשנה לא אומרים תחנון , לפי שהם קצת מועד , ובשאר רכ"ב ימים אומרים תחנון . (חסד לאברהם) לְקַב אִיבֵי לְקַחְתֶּיךָ בַּלֵּק בִּיקֶשׁ מִבְּלַעַם לְקַלֵּל קַל"ב ימים שאין אומרים בהם תחנון . וְהִנֵּה בְּרַכְתָּ בְּרָךְ , לא רק שלא קללת את קל"ב ימים , אלא ברכת גם רכ"ב ימים שאומרים בהם תחנון . (רע"ק איגר) על כן בְּרָךְ ?-הִנֵּה אֶת יוֹם הַשְּׁבִיט וְיִקְדָּשֶׁהוּ (שמות כ י) בזכות השבת נמתקים הדינים אפילו מרכיב ימים שהם אותיות בְּרָךְ . וכתב הַנֵּה בְּרָךְ לְקַחְתִּי וּבְרָךְ וְלֹא אֶשְׁיַבְנָה . (כג כ) שקיבלתי ציווי אלקי בנבואה לברך את רכ"ב הימים , וּבְרָךְ וְלֹא אֶשְׁיַבְנָה , שלא אוכל לחזור מברכה זו .
- ר. רודף אחר הכבוד היה - כשראה שלא רצה הקב"ה שיקללם רצה לברכם , כדי שיוכל לומר שלכך הצליחו ישראל מפני שהוא בירך אותם . (כתב סופר עה"ת) א"נ איתא במדרש מפני מה רבקה היתה עקרה כדי שלא יאמרו ברכת רשעים שאמרו אֲחֻתְנוּ אֶת הַיְי לְאֶלְפֵי רַבְבָּה (בראשית כד ט) נשאה פירות והתקיימה . כוונתו היתה שברכתו תזיק להם כשם שברכת רשעים הזיקה לרבקה . (נגיז יוסף)
- ש. שש שעות נמשך חטא העגל (האר"י הקד"י) ואיתא בחז"ל כל האיסורים בטלים בשישים . והנה אם נכפיל שש בשישים נקבל שלוש מאות ושישים . וכנגדם שלוש הרגלים , שבעת ימי סוכות , שבעת ימי הפסח וחג השבועות יום אחד , סה"כ 360 . (15X24) . ואיתא בחז"ל יבטלו אֶלֶה אֶלְהֵיךָ יִשְׂרָאֵל (שמות לב ד) - אֶלֶה מוֹעֲדֵי ?-הִנֵּה (ויקרא כג ד) . זה שאמרה לו האתון אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלוש רגלים ובכך מכפרת על חטא העגל . (ויאמר עזרא) א"נ בלעם אמר לקב"ה אני אקיים את התורה אם תעקור (ח"ו) את עם ישראל . השיבה לו האתון שהוא לא יכול לקיים את מצוות עליה לרגל שהרי חגור וסומא פטורים ממצוות הראיה . (כרם שלמה)
- ת. תלו את בליהם תלוי ובוזה קיימו מיתת חנק , והציתו את האש תחת העץ , וחתכו את ראשו בסיף - הרג , וכשחתך ראשו נפל מהעץ עליו היתה תלוי אל תוך האש - סְקִילָה וּשְׂרִיפָה וקיימו בו ארבע מיתות בית דין סְקִילָה שְׂרִיפָה הַרְג חֲנֵק . (רש"י - סנהדרין קו :)

מקורות / חידוין

א. **בת בנו של עגלון** - לאו דוקא נקט בת בנו וכן [בחלק] (סנהדרין קה): דאמר בתו של עגלון לאו דוקא אלא הרבה דורות היתה אחר עגלון דאמר פרק החולץ (יבמות מח): מפני מה גרים מעונים בזה"ו מפני ששיהו עצמן לבא תחת כנפי שכינה מאי קרא ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה אשר באת לחסות תחת כנפיו משמע שהיתה רות קטנה כשנתגירה והרי יש מעגלון ועד אבצן יותר ממאתים שנה ודוק ותשכח [ואמרי'] (ב"ב צא). אבצן זה בועז ואי בתו של עגלון היתה א"כ לא היתה קטנה. (תוספות נזיר כג):

אשר באת לחסות - פירוש שמיהרת ותימה דבפ' מי שאמר הריני נזיר ושמע חבירו ואמר ואני (נזיר דף כג: ושם) ואמר רות בת בנו של עגלון בנו של בלק מלך מואב היתה וכשתחשוב שנותיו של אהוד שהרג עגלון עד סוף ימים של אבצן דהיינו בועז תמצא יותר ממאתים שנה ולעת זקנתו נשאה דכתיב לבלתי לכת אחרי הבחורים וי"ל דבת בנו של עגלון לאו דוקא אלא כלומר דמזרעו היתה כמו בן בנו של נמרוד הרשע (הגיגה דף יג.) ובקרא קרי לה נערה. (תוספות יבמות מח):

ג. נראה עוד כי מה שאמר כאן **ופגע בי אדם אחד**, פ"י שנדמה לו אחד בדמות אדם והוא השטן, אשר דרך השטן לפעמים להסית את האדם לדמות לאדם ולפעמים לעוף השמים הכל לפי הענין, וכמ"ש בגמרא בפרק חלק (סנהדרין דף קז.) גבי דוד אדמי ליה כעופא וכאן אדמי ליה כגברא, וזה שאמר ופגע בי אדם אחד ולא אמר ופגעתי באדם אחד. רק ופגע בי דבר זה פגע נקרא כאשר יפגע בו דבר כמו זה. כי מפני שראה השטן שהיה מתבודד ר' יוסי בו קסמא בדרך מאד מאד, אדמי ליה כגברא להסית אותו ולהסירו מן התורה על ידי שאומר אליו רבי רצונך שתדור במקומי ואתו לך אלף אלפים וכו', וזהו מעשה השטן בודאי להסית את הצדיקים. ואפשר כי אליהו ז"ל היה כדי להגדיל שכרו בא כי יודע שכך וכך ישיב, וכן בגמרא בפ"ג דתענית (דף כ): אצל ר"ש בן אלעזר דאמרנו פגע בו אדם אחד ופ"י התוספות בשם מס' דרך ארץ שהיה אליהו הנביא גם כן ורוצה להראות לו שלא ירגיל לעשות כך. ואפשר שהוא ר' יוסי דפ"ק דברכות (דף ג.) שאמר פעם אחת נכנסתי לחורבה ובא אליהו ז"ל ושמר לי על הפתח וכו' והוא נגלה אליו בכאן בדמות האדם כדי לזכותו שיאמר אליו דברים אלו ודברים אלו נראים. ומעתה יתרוץ לך גם כן רוב השאלות מה שלא התחיל רבי יוסי להקדים לו שלום כי פתאום בא אליו והוא לא ראהו עד שנתן לו שלום ולכן הוצרך לומר גם כן שנתן לו שלום וכו'. הכל בא לבאר שלא היה אדם דעלמא שאם היה אדם דעלמא הקדים רבי יוסי אליו שלום, ולכן לא שאל את רבי יוסי מי אתה שואי השטן ידע אותו רק שאל אותו מאיזה מקום אתה כדי לכנוס עמו בדברים וזה מבואר. ד. **א"נ** נקט כן מחמת שבת וי"ט דאין מניחים תפילין. (נפת צופים)

ו. **ובשו"ת הרדב"ו** סימן אלף תקמ"ב כתב דאף שאמרו צעב"ח דאורייתא אין בו לא לאו ולא עשה, וכבר ביארתי במק"א דלכאורה יפלא דאם אין בו לא לאו ולא עשה מה זה שאמרו דהוי דאורייתא. וע"כ דאף שאין בו מצוה מוגדרת, מ"מ רצון התורה יש בו, ומלבד תרי"ג מצוות שבתורה נצטוונו לעשות רצון ה', ורצון זה למדנו מתוך דברי התורה הזאת בשתי דרכים, יש שנלמד את רצונו ית"ש מתוך מצוותיו שהנחילנו, דמתוך מצוות התורה נלמד מוסר דעת ורצון ה', ויש שלמדנו רצון ה' מתוך פרשיות שבתורה וסיפור דברים שכתוב בה.

ו. **מה ראה? ראה שאין פתחי אהליהם מכונין זה לזה, אמר: ראויין הללו שתשרה עליהן שכינה**. נראה לי בס"ד דייק לה מדכתיב שכן לשכבטיו (במדבר כד, ב) דלא אמר 'שוכנים' לשון רבים אלא 'שכן' לשון יחיד שמע מינה כל אחד שוכן לבדו דאין בעל הבית זה רואה בעל הבית בעולם הבא חבירו וכמו שכתב הרי"ף ז"ל. ולי אנה עבדא נראה לרמוז דאמר **לשכבטיו** אותיות **יבט בשלו** דכל אחד יבט בשלו ולא יבט בשל חבירו והיינו מפני דאין פתחיהם מכוונים זה לזה. (בן יהוידע שם)

ז. **הזרוע פגד היד** (דברים יח, ג). אף על גב דכל כהן יש לו מתנות אלו וכבר אביו וזקנו שנמשחו זכו גם כן במתנות אלו קודם מעשה פנחס הנה זכיתו היה לה יתרון על כולם שהם זכו למתנות כהונה בצדקה מאת ה' אך הוא זכה בהם על ידי מעשיו ומסירת נפשו ולכן אף על גב דגבי כהנים תנן 'וְנָתַן' (דברים יח, ג) ולא שיטול מעצמו (לעיל דף קלג). הנה פנחס בדין הוא שיטול מעצמו. (בן יהוידע שם)

ע"ב דורשי חמורות כו'. ובפרש"י בחומש דורשי רשומות כו' ועיין פרש"י הכא לפי הגירסא דורשי חמורות כו' והתוס' כתבו בשם רב סעדיה גאון כעין המעשה כו'. ר"ל שזה השכר זרוע לחיים וקיבה היה במדה כעין המעשה שעשה פנחס הזרוע כנגד היד כו' ורמז לזה בקרא דכתיב וזה משפט הכהנים מאת זובחי גו' דלשון משפט לא נאמר בכל כ"ד מתנות כהונה אלא בזרוע לחיים וקיבה דר"ל דאלו המתנות הוא להם במשפט כפי המעשה שעשה פנחס אביהם וק"ל. (חידושי אגדות שם)

ט. **שלשה עשר בני אדם יצאו מהולין ממעי אמן ואלו הן: אדם שת ונח שם יעקב יוסף משה בלעם איוב שמואל דוד ירמיה זרובבל**. (אוצר מדרשים - חופת אליהו רנח)

בלעם קוסם באמתו הנה. הנה בזה יש לרמוז הפסוק שאמר בלעם לבלק מה אָקַב לָא קָבָה אֵל (במדבר כג, ח) אָקַב רַאשֵׁי תִיבוֹת אֵהִיָּה קוֹסֵם בְּאֵמָה כְּדִי לְהִרְעֵ לְיִשְׂרָאֵל מִהַ יַעֲרִיב זֶה מֵאַחַר דְּלֹא קָבָה אֵל וְלֹכֵן לֹא יַעֲרִיב הַקֹּסֵם כְּנִגְדָן. (בן יהוידע – סנהדרין קה.)

כ. **שאלמלי כעסתי לא נשתייר וכו'** - ואם תאמר מה היה יכול לומר בשעת רגע. יש לומר כלם. אי נמי מאחר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה היה מזיק אפילו לאחר כן. (תוספות שם)

נראה לי בס"ד כי בלעם היה רוצה לקללם באותו הרגע בראייתו אותם, שאם לא יראה אותם על מי יאמר תיבת כלם, וכמו שכתב הגאון חיד"א ז"ל בפתח עינים וילף לה מפסוק (במדבר יב, יג) אַל נָא רְפָא נָא לָהּ, דלא מדכר שמה דמרים מפני שהיתה לפניו, ולפי זה די שיבטל הזעם של הרגע באותו היום שבא בלעם וראה את ישראל, אבל הימים שהיה בלעם מהלך בדרך ולא היה רואה ישראל בעיניו לא היה בלעם מקללם ולמה יבטל אותו הזעם, אך עם כל זה הקב"ה ביטל הזעם כל אותם הימים בעבור אהבת ישראל, ונמצא דיש רבוי צדקות בזה עם ישראל. (בן יהוידע שם)

פ. **יש שתירצו** לפי דעת הרמב"ם (פ"ט מהל' טומאת מת ה"ב), שספק דאורייתא מדאורייתא לקולא, וכאן היה ספק אם ימותו ויטמאו, או שישארו גוססים עד שילך משם, ובאופן זה מותר מן התורה ואף שמדברנן אסור, באותה שעה עדיין לא גזרו. ועוד תירצו, שחכמים לא גזרו באופן זה, שיש בו חילול ה. **א"נ** מהיום השמיני למילואים היה פנחס משוח מלחמה אבל לענין עבודה ולענין הדורות הבאים לא היה כהן, ורק לאחר מעשה זה ניתנה לו ולזרעו אחריו הכהונה לכל ענין. לפי זה דין הטומאה תלוי בעבודה, ובאופן זה שאינו כהן לענין עבודה, אלא רק לענין שהוא משוח מלחמה, אינו מוזהר על הטומאה (דעת זקנים פסוק יג) א"נ הוראת שעה היתה, כדי שיתקדש שם שמים על ידו, ואם לא היה עושה כן היה חילול ה'.

ת. **ד' מיתות סקילה כו'**. פירש"י הוא דחוק שהסקילה והשריפה היו בו לאחר מיתתו שכבר נחתך ראשו גם אין זה דין שריפה שבתורה דהיינו פתילה של אבר לתוך פיו ונ"ל דבתחלה סקלוהו באבנים קצת ולא עד למיתה וכן בפתילה של אבר נתנו מעט לתוך פיו שלא מת עדיין וכן בחנק שחנקוהו מעט ולא למיתה ואח"כ חתכו ראשו בסייף דהיינו הרג ומקרי שפיר ד' מיתות כדאמר' בעלמא מה לי קטלא כולא מה לי קטלא פלגא ויהיה לפי דרש זה כינוי חלליהם על בני ישראל ר"ל שהרגוהו על חלליהם ומיתות שלהם בדין תורה ואפשר דהווי ידעי דבכל הד' מיתות היה חייב דכולהו איתנהו ביה דמה"ט קאמר לבר מבלעם הרשע דכמה דמשכח ביה דרוש ביה. (חידושי אגדות שם)

שבעים פנים לתורה, לעיתים תהיה יותר מתשובה אחת

התשובות אינם להלכה למעשה,

הערות והארות יתקבלו בברכה

לעילוי נשמת הרב חפץ בן אסתר זצ"ל

לקבלת העלון במייל נא לפנות לכתובת ramnadlan018@gmail.com